

Huhtikuun 6. päivän aamuna vuonna 1918 Tampere oli täynnä savuavia raunioita ja kaduilla lojuvia ruumiita. Kaksi tuhatta ihmistä oli saanut surmansa taistelussa. Vuoden 1918 sota vaati lisää uhreja kaupungin valtausta seuranneissa rankaisutoimissa ja vankileireillä. Tapahtumat olivat suuri tragedia, johon sisältyi taistelevien osapuolien ja siviilien urhoollisuutta, kärsimystä ja kostonhimoa. Sodan haavat eivät ole vielä tänä päivänä täysin umpeutuneet. Vuoden 1918 tapahtumilla on monta totuutta ja monta nimeä: sisällissota, kansalaissota, vapaussota, luokkasota ja veljessota. Vanhempi väki käyttää kuitenkin osapuolesta riippumatta tavallisesti tapahtumasta nimeä kapina.

Vuoden 1918 sota kesti vain hieman yli kolme kuukautta (27.1.–15.5.1918), mutta se jätti pysyvät jäljet suomalaiseen yhteiskuntaan. Koko sodassa kuoli lähes 40 000 ihmistä. Sota oli valkoisen armeijan ja punakaartien verinen valtataistelu, johon myös ulkovallat sekaantuivat. Venäläisiä oli mukana lähinnä punaisella puolella, saksalaiset puolestaan antoivat sodan loppuvaiheessa tukea valkoisille, joilla oli apuna myös ruotsalaisia vapaaehtoisia. Sodan taustalla oli sisäisiä syitä, mutta tärkeitä taustatekijöitä olivat myös Venäjän vallankumous, ensimmäinen maailmansota ja Saksan valtakirkymykset.

Sisällissodan ensimmäisien kuukausien aikana rintama kulki Tampereen pohjoispuolella Vilppulassa, Ruovedellä ja Kurussa. Punaisten puolella rintamaa sijainnut Tampere oli tärkeä huoltokeskus. Maaliskuun puolivälissä 1918 kenraali Mannerheimin johtama valkoinen armeija aloitti Kurussa ja Länkipohjassa hyökkäysoperaation, jonka tarkoituksena oli Tampereen valtaus. Rintama siirtyi nopeasti kaupungin edustalle ja punaiset puolustajat jäivät saarroksiin. Maalis- ja huhtikuun 1918 vaihteessa Tampereella käytiin sisällissodan ratkaisevin taistelu. Punaisten pyrkivät puolustamaan heille tärkeää kaupunkia viimeiseen saakka, ja valkoiset halusivat vallata sen saavuttaakseen sodan ratkaisevan voiton. Lähes 30 000 sotilasta kamppaili on yhä Pohjoismaiden suurin kaupunkitaistelu.

Huhtikuun 6. päivänä punaiset puolustajat antautuivat, ja valkoiset ottivat noin 11 000 vankia. Kaupunki kärsi myös mittavia aineellisia tuhoja. Pahiten tuhoutuivat Kytälän ja Tammelan kaupunginosat.

Monilla Tampereen maantieteellisillä paikoilla sekä rakennuksilla on oma vuoden 1918 tapahtumiin liittyvä historiansa. Kiivaita taisteluja käytiin esimerkiksi Näsilinnan, Kalevankankaan hautausmaan sekä Raatihuoneen omistuksesta. Monet rakennukset toimivat sairaaloina, pakolaisten majoituspaikkoina tai niihin saatettiin taistelun jälkeen koota punaisia vankeja. Pienellä mielikuvituksella tämä historia on yhä aistittavissa kuljettaessa Kapinaraitin kohteilla.

1 Kalevankangas

2 Tammelan koulu

3 Johanneksen koulu

5 Palolaitos

6 Näsilinna

7 Keskustori

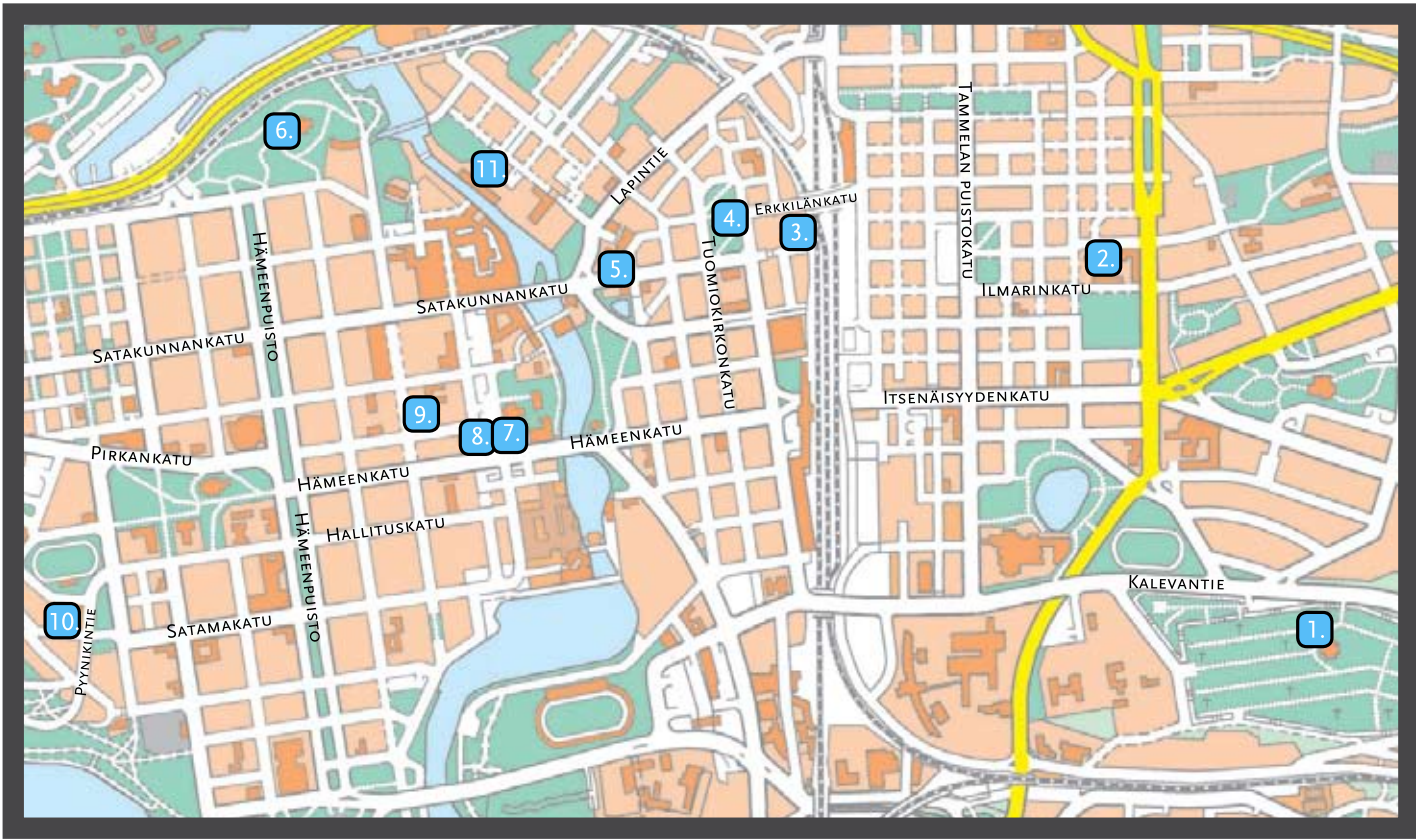

8 Raatihuone

10 Entinen teknillinen opisto

1 Kalevankangas

Kalevankankaalla käytiin kiirastorstaina 28.3.1918 yksi Tampereen taistelun kii-vaimmista yhteenotoista valkoisten hyökätessä harjua puolustaneita punaisia vastaan. Valkoisten puolella taisteluun osallistui ensimmäistä kertaa vapaaehtoisista koostunut Ruotsalainen prikaati, joka hyökkäsi hautausmaan sivuitse. Taisteluja käytiin myös varsinaisen hautausmaan alueella ja vanhoissa hautakivissä voi yhä nähdä luodinjaljkiä. Kaupungin antautumisen jälkeen hautausmaan aidan luona teloitettiin punaisia. Hautausmaan laidalla on joukkohauta, johon on haudattu taistelussa kaatuneita, teloitettuja ja vankileirillä kuolleita punaisia. Valkoisten muistomerkki sijaitsee hautausmaan keskellä lähellä kappelia. Hautausmaata vastapäätä sijaitsivat venäläisten kasarmit, joihin perustettiin sodan jälkeen Tampereen vankileiri. Leirillä kuoli noin 1400 vankia.

2 Tammelan koulu

Tammelan koululle majoitettiin sisällissodan aikana punaisia joukkoja. Valtaus-taistelun aikana siitä tuli punaisten puolustuksen tärkeä tukikohta valkoisten edettyä Kalevankankaalle 28.3. Tämän jälkeen koulun kivirakennukseen sijoitetut konekivärit kykenivät hallitsemaan laajoja, silloin vielä rakentamattomia alueita nykyisen Tampere-talon suuntaan. Huhtikuun 3. päivänä valkoisten hyökkäys

kuitenkin mursi punaisten puolustuksen Tammerkosken itäpuolella ja valkoisten selustaan saarretuksi jääneen rakennuksen puolustajat joutuivat antautumaan.

3 Johanneksen koulu

Heti sisällissodan alussa Johanneksen kansakoulua alettiin varustaa Punaisen Ristin sairaalaksi, ja ensimmäiset potilaat saapuivat sinne 25.2.1918. Tampereen taistelun aikana sairaalaan osui muutamia kranaatteja, jotka surmasivat ainakin yhden ihmisen. Sairaalassa hoidettiin hieman yli kolmen kuukauden aikana yli 900 potilasta, sekä punaisia että valkoisia. Johanneksen sairaalassa kuoli mm. Orivedellä haavoittunut ja punaisten vangiksi joutunut runoilija Juhani Siljo. Kaupungin valtauksen jälkeen sairaalassa vieraili myös valkoisten joukkojen ylipäällikkö C. G. E. Mannerheim.

4 Tuomiokirkko (Johanneksen kirkko)

Tampereen piirityksen aikana Johanneksen kirkko toimi pakolaisten majapaik-kana. Rakennuksessa on väitetty olleen jopa 1 700 pakolaista ja punaista. Pako-laisten vartijoina oli mm. Tampereen punakaartin naissotilaita. Kirkon sakastissa syntyi kiivaiden pommitusten aikaan lapsi, joka sai nimekseen Rauha.

5 Entinen kauppaoppilaitos ja paloasema

Kauppaoppilaitos toimi sodan aikana punaisten majoitustilana. Rakennukseen majoittui vähäksi aikaa myös venäläisistä matruuseista koottu sotajoukko, joka helmikuun alussa lähti Ruoveden rintamalle. Koululla toimi myös punakaartin päällystöpisto. Kauppaopistoa vastapäätä sijainnut paloasema jatkoi toimintaansa aina Tampereen taistelun viimeisiin päiviin saakka, jolloin palokunnan ei enää annettu hoitaa tehtäviään. Rakennuksessa oli myös paljon pakolaisia. Valkoiset valtasivat paloaseman 3.4. ja tulittivat sen parvekkeelta kosken ylitse. Punaiset vastasivat ampumalla tykillä parveketta, jolloin rakennus vaurioitui.

6 Näsilinna

Jääkäriylliutnantti Gunnar Melinin johtaman valkoisten komppanian onnistui aamulla 3.4.1918 ylittää Tammerkoski Hämeensillan eteläpuolelta ja tunkeutua kaupungin läpi Näsilinnaan, jonka komppania valtasi. Koko päivän ajan punaiset yrittivät vallata Näsilinnan takaisin, ja illalla Melinin miesten täytyi perääntyä Näsijärven jäätä pitkin takaisin valkoisten rintamalle. Seuraavana päivänä rautatiesiltaa myöten Tammerkosken ylittäneet valkoiset joukot valtasivat Näsilinnan lopullisesti. Taistelujen aikana niin rakennus kuin siellä sijainnut Hämeen museo kärsivät pahoja vaurioita. Rakennusta pommitettiin mm. Porin radalta punaisten panssarijunasta.

7 Keskustori (Kauppatori)

Kaupungin valtauksen yhteydessä torin ympärillä käytiin taisteluja varsinkin te-atteritalon ja kaupungintalon omistuksesta. Valkoisten vallattua teatteritalon 4.4. käytiin näiden rakennusten välillä tulitaistelua. Heti kaupungintalon antauduttua 5. huhtikuuta torille alettiin koota punaisia vankeja, joita kertyi seuraavien päivien aikana keskikaupungilta ja Pispalasta useita tuhansia. Parin päivän kuluessa vangit siirrettiin torilta mm. rautatieaseman alueelle, moniin tilapäisiin vankiloihin sekä Kalevankankaan kasarmeille.

8 Raatihuone (Kaupungintalo)

Sisällissodan aikana rakennukseen oli sijoitettuna punaisten virastoja, miliisilaitos ja punaisten sairaala. Kaupungin valtauksen aikana kaupungintalo piti 4.–5. huhtikuuta pitkään puoliaan valkoisia vastaan mm. naiskaartilaiden puolustamana, mutta joutui lopulta antautumaan valkoisten uhuttua ampua sitä tykillä. Taistelun aikana rakennuksen kellotaulun paikalle oli asennettu konekivääri.

9 Tirkkosen talo

Valkoisten edettyä keskikaupungille 4. huhtikuuta käytiin Kansallispankin (siihen aikaan Tampereen Osake-Pankki) ja Tirkkosen talon kulmauksessa kiivaita taisteluita. Kansallispankin taloon jo tunkeutuneet kauhajokelaiset joutuivat perään-tymään takaisin Kauppakadun toiselle puolelle ja vasta seuraavana päivänä valkoiset valtasivat rakennuksen lopullisesti. Tirkkosen talossa sijainnut kauppa-liike kärsi huomattavia menetyksiä taisteluiden seurauksena.

10 Entinen teknillinen opisto

Syksystä 1917 lähtien Teknillisen opiston oppilaat olivat aktiivisesti mukana suoje-luskuntaliikkeessä ja 80 opiston oppilasta osallistui sodan alussa tehtyyn Suinulan retkeen. Sisällissodan aikana rakennus otettiin punaisten käyttöön. Siellä sijaitsi punaisten pohjoisrintaman esikunta. Tampereen taistelun aikana opiston edus-talla oli punaisten tykistöasema. Maaliskuun 28. päivänä rakennuksessa räjähti punaisten oma käsikranaatti, joka haavoitti kuolettavasti punaisten ylipäällikköä

Hugo Salmelaa. Tämän jälkeen punaiset siirsivät esikuntansa keskikaupungille. Opistoa käytettiin punaisten aikana myös valkoisten vankien säilyttämiseen.

11 Vapriikki (Pellava- ja rautatehdas)

Pellava- ja rautatehdas toimi punaisen hallinnon alla 27.1.–6.4. vain ajoittaisesti, kuten monet muutkin kaupungin tehtaat. Kuljetusten hoi-taminen oli erityisen hankalaa, sillä tehtaan hevoset pakko-otettiin pu-nakaartin käyttöön. Tehtaan kellareissa oli rajuimpien pommitusten ja taiste-luiden aikaan (23.3.–5.4.) turvassa tehtaan työntekijöitä ja insinöörejä sekä muita siviilejä. Kellareissa kärsittiin nälästä, kylmydestä ja valonpuutteesta.

Tehtaan alaverstas on saanut uuden käyttötarkoituksen: nyt rakennuksessa toimii museokeskus Vapriikki, missä avattiin 90 vuotta kauhujen kevään jälkeen laaja näyttely ”Tampere 1918” sisällissodan tapahtumista kaupungissa.

Tekstit:
Tuomas Hoppu, Tampereen yliopisto,
Historiatieteen ja filosofian laitos
Kimmo Antila, museokeskus Vapriikki
Kiitos: Timo Malmi ja Risto Astikainen.
Kuvat: Vapriikin kuva-arkisto

Lisälukemista:
Hoppu, Tuomas (toim.): Tampere 1918.
Tampereen museoiden julkaisuja 100. 2008.
Lehtimäki, Kimmo: Punapäällikkö Verner Lehtimäki. Revontuli, 2005.
Malmi, Timo & Järvelä, Ari: Tampere tulessa 1918. Atena, 2008.
Ylikangas, Heikki: Tie Tampereelle. Wsoy, 1993.

vapriikki.net/tampere1918
tampere1918.fi

Raittiesitteet digitaalisena osoitteessa www.raittit.net

 Kuuntele kertomus

 Katso virtuaaliraitti

TAMPEREEN KAUPUNGIN
KULTTUURIPALVELUT
PUUTARHAKATU 11
P. 03 - 5 6 5 6 6 1 3 7
TAMPERE.FI/KULTTUURI